

KOLIADENKO Svitlana – Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Economic Cybernetics Department (e-mail: kolyadenkosv@ukr.net).

PROSKURA Volodymyr – Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management and Economic Processes Control, Mukachevo State University (e-mail: pvf290162@gmai.com).

КОЛЯДЕНКО Светлана Васильевна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической кибернетики, Винницкий национальный аграрный университет (e-mail: kolyadenkosv@ukr.net).

ПРОСКУРА Владимир Федорович – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой менеджмента и управления экономическими процессами, Мукачевский государственный университет (e-mail: pvf290162@gmai.com).

УДК 325.54(477.82)

**АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В
РЕГІОНАХ УКРАЇНИ:
СУТНІСТЬ, ПОНЯТТЯ,
ПІДХОДИ ©**

А.В. ПУТІНЦЕВ,
*кандидат економічних наук, доцент, в.о.
завідувача кафедри фінансів
та кредиту, Таврійський національний
університет імені В. І. Вернадського,*

Ю.Є. ПАЩЕНКО,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки,
Національний авіаційний університет
(м. Київ)*

Авторами обґрунтовано актуальність дослідження поняття “внутрішньо переміщена особа” (ВПО) в умовах сучасних реалій українського суспільства. У статті пояснена необхідність визначення статусу так званих вимушених мігрантів – категорії населення, нової для історії незалежної України. Проаналізовано два

© А.В. ПУТІНЦЕВ, Ю.Є. ПАЩЕНКО, 2018

теоретико-методологічні підходи, які виходять за межі конкретної науки та представляють досить різні кути зору на те, чим є адаптація й інтеграція ВПО: соціокультурний і ресурсний. Для оцінки адаптаційних стратегій вимушених переселенців застосовано теорію, запропоновану J. Gullahorn, в основу якої покладено гіпотезу щодо відповідності протікання адаптації деякій U-подібній кривій, окремі частини якої відтворюють етапи цього процесу. Автор дотримується точки зору, що адаптація ВПО є комплексним процесом. Він об'єднує декілька сфер, які можуть досліджуватися різними науками – медициною, психологією, соціологією, антропологією, економікою тощо.

Ключові слова: переселенці, внутрішньо переміщені особи, адаптація внутрішньо переміщених осіб, адаптаційна стратегія, соціокультурний підхід, ресурсний підхід.

Літ.: 14.

Постановка проблеми. Агресія Росії проти України, результатом якої стала втрата нею Кримського півострова, оголила ряд серйозних економічних та соціальних проблем і одночасно породила нові. Після виснажливого протистояння на Майдані і боротьби з попереднім режимом влади, яке здійснило негативний вплив на ситуацію в країні, анексія Криму та військово-вторгнення Росії в південно-східну Україну стали причинами формування соціально-економічних загроз, що переросли в надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру.

Найчисельнішою у світі групою соціально незахищених осіб вважається група людей, яка переміщується всередині країни, – переселенці. На початку 2007 р. принаймні у 52 країнах світу нараховувалось близько 24,5 млн таких людей. Це цивільні люди, зазвичай жінки, діти та люди похилого віку, які почувають себе покинутими у своїх же країнах або вимушені кидати свої помешкання, рідні місця внаслідок військових конфліктів, переслідувань або природних катастроф. Вони користуються незначним юридичним або фізичним захистом, проте їхнє майбутнє життя є невизначеним.

На відміну від біженців, люди, які переміщуються всередині країни, з юридичної точки зору залишаються під захистом свого уряду, хоча цей уряд, можливо, і був причиною їхньої втечі або продемонстрував нездатність урятувати своїх громадян від насильства. В Україні внаслідок анексії Кримського півострова та збройного конфлікту в деяких районах Донецької і Луганської областей з'явилася велика кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). У 2014 р. було прийнято Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”, відповідно до якого внутрішньо переміщеною особою вважається “громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру”.

За оперативною інформацією, яку надає Міністерство соціальної політики України, з тимчасово окупованої території до інших регіонів переселено більш ніж 1,5 млн осіб. Сьогодні Україна увійшла в десятку країн, що мають найбільшу кількість ВПО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що стосуються ВПО в Україні, є предметом розгляду не лише представників влади, політиків, міжнародних організацій, але і значної кількості вітчизняних науковців, які досліджують разом із масштабами, викликами й потребами ВПО також їхній потенціал у контексті модернізації та економічного розвитку країни. Серед таких науковців – Н. Андрусин, О. Балакірева, М. Бачинська, Т. Бондар, О. Бородін, О. Василенко, Т. Доронюк, Ю. Корнєв, Е. Лібанова, І. Локтєва, О. Осінкіна, У. Садова та ін. Зокрема, теоретико-методичним підґрунтям розв’язання окресленої проблеми стали наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як Ю. Арутюнян, Ю. Бромлей, Дж. Беррі, В. Грищенко, О. Зайцева, І. Зверєва, А. Капська, Ю. Моргун, О. Малиновська, Я. Овсяннікова, О. Ольхович, О. Піскун, А. Похлебаєва, Г. Солдатова, А. Фернхем, К. Халепа, А. Шацька, Л. Шестак; зарубіжних науковців Г. Гудвін-Гілл, Р. Дженнінгс та інші.

Незважаючи на значний інтерес різних представників держави до проблем ВПО, теоретичні та методологічні розробки цього питання присвячено лише окремим його аспектам.

Формулювання цілей статті. Метою цієї наукової розвідки є визначення сутності поняття “внутрішньо переміщені особи” та здійснення аналізу методологічних підходів до соціально-економічної адаптації ВПО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аспект визначення категорії “внутрішньо переміщені особи” досліджений рядом науковців. Зокрема М. Ніколайчук зауважує, що “внутрішньо переміщені особи – це специфічна цільова група реалізації міграційної політики, якій притаманні різноманітні ознаки, детерміновані особливими потребами, особистісними характеристиками та впливами зовнішнього середовища” [11, с. 109]. Г. Гудвін-Гілл визначає ВПО як осіб, котрі змушені раптово втікати зі своїх будинків у великих кількостях у результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і перебувають на території власної країни. Ототожнюючи поняття “внутрішньо переміщена особа” та “переселенець”, автор підкреслює, що фактично ВПО – це особи, які підпадають під визначення “вимушені переселенці”, але які, покинувши місце свого постійного проживання, залишаються в країні своєї громадянської належності й можуть користуватися її захистом [3, с. 314-315].

У своїй дисертації “Адміністративно-правовий статус біженців і вимушених переселенців в Азербайджанській Республіці” Р. І. Наджафгулієв зазначає, що під поняттям “внутрішньо переміщена особа” слід розуміти, особу, яка є громадянином своєї держави, але змушена покинути місце постійного проживання і переселитися в інше місце в результаті військової агресії, стихійного або техногенного лиха [4, с. 52]. Автор до основних причин, що змусили внутрішньо переміщених осіб мігрувати відносить: військову агресію, стихійні або техногенні лиха.

Також М. М. Сірант зазначає, що особи, переміщені всередині країни, – це люди чи групи людей, які були вимушені покинути свої домівки, щоб урятуватися від збройних конфліктів, проявів насильства, або масових порушень прав людини [5, с. 158]. Науковець стверджує, що основними причинами внутрішнього переселення є збройні конфлікти, прояви насильства та масові порушення прав людини. У науковій публікації “До проблеми сутності поняття “внутрішньо переміщені особи”: державна політика та регіональна практика” М. І. Малиха

визначає внутрішньо переміщених осіб, як громадян держави, які через військові дії та їх наслідки змушені покинути постійне місце проживання задля забезпечення свого життя, при цьому не перетинаючи межі державного кордону [6, с. 10]. Виходячи з аналізу вищенаведених понять, можна дійти висновку, що основною та найбільш поширеною причиною внутрішньої міграції є конфлікт із застосуванням зброї або військового потенціалу країни. Наступною за значущістю є загальновідоме, системне порушення прав людини і стихійні або техногенні лиха, що унеможливають подальше перебування на територіях, де відбулася катастрофа. Разом з тим, внутрішньо переміщені особи вимушено здійснюють переміщення, тобто самостійно з вищезазначених обставин, та примусово, якщо переміщення відбувається не з власної волі, а з примусу держави.

У контексті проведеного науково-теоретичного розгляду досліджуваного поняття хочемо виокремити власне визначення даної категорії осіб. Вимушено внутрішньо переміщені особи – це особи, або група осіб, які змушені покинути своє місце проживання в результаті ускладнення політичної, соціальної, економічної, екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці з метою уникнення порушень прав людини, воєнного конфлікту, жорстокого поводження і потребують правового та соціального захисту держави. Зауважимо, що, беручи до уваги визначення поняття “внутрішньо переміщені особи”, варто зробити акцент на тому, що останніх заведено також називати «вимушеними переселенцями» або просто “переселенцями”.

Аналіз різних наукових джерел демонструє, що в ході дослідження адаптації ВПО та громад, що їх приймають, головну увагу приділено різним аспектам цих процесів (станів). Це відображає як різні фокуси зацікавлень окремих наук (наприклад, економіки, психології, соціології, демографії, антропології, медицини тощо), так і відмінності в теоретико-методологічних підходах.

Медична наука в контексті питань адаптації та інтеграції ВПО більше зосереджується на стані здоров'я переміщених осіб, поширеності захворюваності, зокрема епідемій. Психологічна наука більше цікавиться психологічними станами ВПО, в тому числі стресом, а також їх поведінковими наслідками. Соціологія й антропологія приділяють більше уваги взаємодії ВПО з новим культурним середовищем і можливою трансформацією ідентичності ВПО. Економіка відносно більше цікавиться витратами та потенціалом ВПО, здатністю переміщеної особи отримати доступ на ринок праці в середовищі, яке приймає ВПО, та відновити свій рівень професійного статусу.

Попри те, що для кожної з названих наук у дослідженні адаптації та інтеграції ВПО існують свої методологічні особливості, продиктовані предметом дослідження й фокусом дослідницького інтересу, можна виокремити два теоретико-методологічні підходи, які поширюються за межі тільки однієї наукової дисципліни: соціокультурний і ресурсний (останній також можна називати в широкому сенсі “економічним”).

Соціокультурний підхід. У рамках соціокультурного теоретико-методологічного підходу адаптація розглядається як подолання шоку від зміни звичного культурного оточення та необхідність пристосуватись до іншої культури, в тому числі, знайшовши спосіб співіснування ідентичності ВПО з ідентичностями оточуючих груп. Інтеграція ВПО в громадах, які їх приймають, інтерпретується, відповідно, як зближення ідентичності.

На практиці співіснування ідентичності ВПО та оточуючих груп та зближення може відбуватись двома основними шляхами, відомими завдяки дослідженням культурної антропології: асиміляції та мультикультуралізму. Вибір шляху значною мірою залежить від того, наскільки культурна, соціальна та політична різноманітності між ВПО та групами (громадами), що їх приймають, розглядаються як можливість або загроза. Дебати щодо вибору між політикою мультикультуралізму й асиміляції відіграють важливу роль у дослідженнях інтеграції мігрантів у цілому та постконфліктних переміщених осіб зокрема [8]. Незважаючи на те, що позиція, характерна для соціокультурного теоретико-методологічного підходу, знаходить чільне місце не тільки у вітчизняних, але й зарубіжних ЗМІ, політичних дебатах і подеколи громадській думці, наукова увага до цього підходу в межах наукового середовища протягом останнього десятиріччя суттєво знизилась. У наукових дослідженнях вимушеної міграції головну роль починає відігравати ресурсний підхід.

Ресурсний підхід. Суть цього підходу формулюється таким чином: “Ресурси можна визначити як засоби, за допомогою яких люди задовольняють потреби, переслідують цілі та виконують вимоги... Вивчення адаптації мігрантів – це, в принципі, вивчення факторів, які полегшують або обмежують доступ до ресурсів” [9, р. 7]. У рамках ресурсного підходу адаптація розглядається як пристосування до втрати значної частини ресурсів, які мали ВПО до переміщення, а також отримання доступу до ресурсів у новому місці перебування. Інтеграція розглядається як налагодження спільного використання ресурсів ВПО та місцевими громадами, що їх приймають. Вперше підхід був чітко представлений антропологом Б. Харрелл-Бонд [10].

Д. Райан, Б. Дулі та Ч. Бенсон запропонували розділити ресурси на чотири групи: особисті, матеріальні, соціальні та культурні. “Біженці прибувають до суспільства, яке їх приймає, зазнавши деяких втрат в обсягах своїх ресурсів... Для відновлення втрачених ресурсів можуть бути використані дві стратегії: заміщення ресурсів або заміна ресурсів (resource replacement or resource substitution – I.T.)” [9, р. 12]. Як зазначають автори, звична родинна соціальна підтримка на новому місці може бути заміщена підтримкою від друзів, релігійних або громадських організацій. Прикладом заміни ресурсів є ситуація, коли чоловіки, маючи складності з пошуком нової роботи, можуть приділити більше уваги сім’ї (зокрема вихованню дітей або догляду за батьками похилого віку).

У цілому соціокультурний підхід до адаптації та інтеграції ВПО є менш релевантним нинішнім умовам України. Згідно з даним підходом, відмінності у культурі між ВПО та громадами, які їх приймають, є суттєвими (наприклад, якщо ці відмінності продиктовані різним етнічним складом ВПО та решти населення). В Україні ВПО походять з регіонів і груп, які мають особливості в ідентичності та культурі (мові, релігії, етнонаціональній ідентичності, співвідношенні між регіональною та національною ідентичністю), і ці особливості були предметом численних досліджень, але їх практична вага виявилася незначною.

Проте соціокультурний підхід більше придатний для опису проблем і процесу адаптації та інтеграції деяких груп, які дійсно відрізняються своєю культурою та ідентичністю від більшості населення України, зокрема, етнічних і релігійних меншин (прикладом можуть бути роми з Донецької області чи традиціоналістськи налаштовані мусульманські громади з Криму). Релевантним нинішнім українським умовам є ресурсний підхід. Відмінності в ресурсах між ВПО є чинником, який

суттєвіше, ніж культура та ідентичність, диференціює більшість ВПО. Цей підхід краще описує характер матеріальних і нематеріальних втрат, які внаслідок переміщення зазнають ВПО з Донецької та Луганської областей (і меншою мірою – з АР Крим). Крім того, цей підхід більш придатний для емпіричного спостереження та квантифікації. Оскільки дані підходи не є взаємовиключними, а також мають можливості, що значною мірою не перетинаються, на нашу думку, доцільно їх синтезувати та регулярно рефлексивно перевіряти, які з них краще відповідають конкретним групам ВПО та умовам.

Згідно з аналізом наукових публікацій, поняття “адаптація” по відношенню до мігрантів використовується рідко. Його вживання поширене в психологічній літературі, присвяченій ВПО, і стає епізодичним, якщо розглядати дослідження в межах інших наукових дисциплін.

У межах соціокультурного підходу поняття “адаптація” по відношенню до вимушених мігрантів означає процес, який триває протягом короткого періоду після переміщення в нове місце і пов’язаний з необхідністю пережити стрес від зміни місця проживання та забезпечити (приспосувати) свій спосіб життя до нових умов.

Н.Е. Мазіна, Н.С. Скок вважають, що соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб – це об’єктивно необхідний процес входження індивіда у оновлене соціальне середовище, з перебігом якого особистість не тільки задовольняє свої потреби та досягає життєвих цілей, але й стає спроможною для здійснення прогресивних змін самого середовища [2, с. 136].

З точки зору ресурсного підходу, вимушене переміщення супроводжується втратою або зменшенням доступу до накопичених ресурсів: житла, іншого нерухомого та рухомого майна, комунальної інфраструктури, ринку праці, дружніх, сімейних та інших соціальних зв’язків тощо. Втрати можуть бути отримані як до і під час міграції, так і після, у новому соціокультурному середовищі. Ресурси, які лишилися в попередньому культурному середовищі мігранта, можуть застаріти або знецінитись. Адаптація мігрантів до нових умов багато в чому залежить від їх здатності повернути втрачені ресурси (наприклад, соціальну підтримку) та отримати нові, що є важливими для середовища, яке приймає мігрантів (зокрема, володіння місцевою мовою). Таким чином, адаптація ВПО – це процес, під час якого індивіди прагнуть задовольнити свої потреби, переслідують власні цілі та відповідають вимогам нового суспільства після переміщення [9, с. 7].

У цілому можна виокремити такі виміри адаптації ВПО у рамках:

- соціокультурного підходу – подолання психологічного стресу, викликаного фактом переміщення до нового місця проживання;
- ресурсного підходу – отримання інформації щодо наявності та розташування в новому місці проживання ресурсів, які необхідні для підтримання “життєдіяльності” (житла, продуктів харчування, джерел доходів (заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, соціальних виплат), медичного обслуговування, освітніх закладів, транспорту та комунікацій тощо).

Аналіз наукової літератури показав, що адаптацію ВПО також рекомендують розглядати не як одноетапний процес, а як послідовність етапів.

Цілком слушною видається позиція О. Макарової, яка вважає, що відсутність реальних перспектив щодо припинення бойових дій найближчим часом та швидкого відновлення контролю держави над цими територіями зумовлює необхідність

прийняття програм щодо соціальної підтримки та адаптації переміщених осіб на територіях їх розміщення, а також заходів щодо протидії можливим негативним соціально-економічним наслідкам для територій-реципієнтів. Політика щодо внутрішньо переміщених осіб має забезпечити баланс між інтересами місцевих громад та необхідністю створення гідних умов для життя і праці постраждалих осіб. Програма реінтеграції для вимушено переміщених осіб має бути спрямована не лише на підтримку зайнятості для переселенців, але й сприяти соціально-економічному розвитку місцевих громад шляхом використання наявного людського потенціалу переміщених осіб: їх доволі високої соціальної та територіальної мобільності, економічної активності, інтелектуального та демографічного потенціалу [7, с. 175].

Масова міграція населення всередині країни пов'язана з низкою особливих проблем, які виникають як у самих внутрішньо переміщених осіб, так і в суспільстві в цілому – відбувається абсолютне спрощення поведінки людини заради виживання, однак це породжує загальну невизначеність у суспільних відносинах. Відсутність реальних перспектив щодо відновлення у найближчій перспективі контролю держави над тимчасово окупованими територіями зумовлює необхідність вироблення адекватних адаптаційних стратегій.

Насамперед, треба зазначити, що на відміну від добровільної міграції, коли соціальний статус особи у більшості випадків покращується, результатом вимушеної міграції є значне його погіршення та часткова чи повна втрата добробуту та раніше отримуваних доходів. Під вимушеністю ми розуміємо відсутність позитивної мотивації для переміщення, а також зміну умов проживання, за якої стає неможливим нормальна життєдіяльність чи виникає реальна загроза безпеці за відсутності перспективи нормалізації ситуації. Центральним елементом адаптації виступає її мета, виходячи з якої суб'єкт знаходить вихід із стану конфлікту із зовнішнім середовищем. Активна стратегія адаптації передбачає прагнення суб'єкта змінити середовище, пасивна – підкорення життєвим обставинам. Виходячи з результатів дослідження Д. Канемана та А. Тверські, можливий ще один варіант поведінки людини за умов ризику і невизначеності – це так званий “феномен асиметрії”, внаслідок дії якого людина приймає ряд несумісних рішень, частина з яких на перспективу спрямовані на досягнення виграшу та рішень, що мають на меті уникнення програшу [13].

Для оцінки адаптаційних стратегій вимушених переселенців можна застосувати теорію, запропоновану J. Gullahorn. В основу покладено гіпотезу щодо відповідності протікання адаптації деякій U-подібній кривій, окремі частини якої відтворюють етапи цього процесу:

- перший етап, що характеризується оптимістичними очікуваннями та надіями на майбутнє;
- другий етап характеризується зростанням негативного впливу середовища на людину, що викликає в неї стан депресії та розчарування;
- третій етап характеризується максимальним проявом симптомів безпорадності та виникненням психосоматичних розладів;
- четвертий етап супроводжується появою оптимізму, відчуттям задоволеності і інтегрованості до нових умов;
- п'ятий етап завершується повною адаптацією індивіда.

Разом з цим, частина вимушених переселенців не зможуть (чи не захочуть) повністю адаптуватися до нового середовища і після нормалізації ситуації повернуться на попереднє місце проживання. Там їх чекають нові проблеми реадаптації, які знову повторюють U-подібну криву [14].

Висновки. Таким чином, можна зробити декілька висновків.

По-перше, внутрішньо переміщені особи – це особи, або група осіб, які змушені покинути своє місце проживання в результаті ускладнення політичної, соціальної, економічної, екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці з метою уникнення порушень прав людини, воєнного конфлікту, жорстокого поводження і потребують правового та соціального захисту держави. Адаптація ВПО є комплексним процесом. Він об'єднує декілька сфер, які можуть досліджуватися різними науками – медициною, психологією, соціологією, антропологією, економікою тощо. Існує два теоретико-методологічні підходи, які виходять за межі конкретної науки та представляють досить різні кути зору на те, чим є адаптація й інтеграція ВПО: соціокультурний і ресурсний. Соціокультурний підхід приділяє більшу увагу внутрішньому світу ВПО, суб'єктивним вимірам адаптації й інтеграції, ресурсний – зовнішнім атрибутам ВПО та, відповідно, об'єктивним параметрам. Для соціокультурного підходу адаптація – подолання шоку, насамперед, культурного, від потрапляння в інше культурне середовище, до якого необхідно пристосуватись, зокрема пристосувати свою ідентичність. Для ресурсного підходу адаптація – отримання інформації про те, де і яким чином в новому місці проживання можливо отримати ресурси, необхідні для ВПО.

По-друге, у цілому, адаптація є складним, багатогранним процесом пристосування мігрантів до нового соціокультурного середовища та приймаючого соціуму до новоприбулих осіб, їх соціально-економічних, культурних потреб тощо. Таким чином, суб'єктами адаптації виступають, з одного боку, іммігранти чи внутрішньо переміщені особи, а з іншого – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, різноманітні соціальні інститути, а також місцеві мешканці та представники інших груп і національних меншин. Серед перелічених у роботі стратегій адаптації найбільш оптимальною як для окремого індивіда, так і всього суспільства є модель інтеграції, коли можна певною мірою зберегти власну національну ідентичність, культуру і при цьому бути невід'ємним і корисним суб'єктом великого соціуму. Реалізація такої моделі адаптації можлива лише за умови, що середовище приймаючого соціуму є відкритим і сприятливим для цього, а також добровільного вибору самого адаптанта.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики України URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=167122&cat_id=107177.
2. Мазіна Н. Е. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. Вісник Маріупольського державного університету, Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2016. Вип. 12. С. 131-138.
3. Гудвін-Гілл Г. С. Статус біженця в міжнародному праві. М., 1997. 648 с.

4. Наджафгулієв Рафіг Іслам огли. Адміністративно-правовий статус біженців і вимушених переселенців в Азербайджанській Республіці: канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2013. 195 с.
5. Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. Митна справа. 2015. № 2(2.2). С. 154-159.
6. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. Грані. 2015. № 8. С. 6-11.
7. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.
8. Cheong P.H. et al. Immigration, social cohesion and social capital: A critical review. *Critical Social Policy*. 2007. Vol. 27. № 1. P. 24-49.
9. Ryan D. et al. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*. 2008. Vol. 21. № 1. P. 1-18.
10. Harrell-Bond B. *Imposing Aid: Emergency Assistance to Refugees*. New York: Oxford University Press, 1986.
11. Nikolajchuk M. The constituent elements of the mechanism of regulation of migration processes of the rural population // *Regional'na ekonomika*. 2005. Vol. 3, No. 37. P. 105-112.
12. Colson E. *Imposing Aid: The Ethnography of Displacement and its Aftermath*. *Kroeber Anthropological Society*, № 100(1). P. 154-167. URL: http://kas.berkeley.edu/documents/Issue_99-100/11-ImposingAid.pdf.
13. Kahneman D., Tversky A. *Choices, values and frames*. New York : Russell sage Foundation, 2000.
14. Gullahorn J. An Extension of the U-Curve Hypothesis. *Journal of Social Issues*, 1963. 19 (3). P. 33-47.

Список використаних джерел у транслітерації /References

1. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy [Ministry of Social Policy of Ukraine] Retrieved from <https://cutt.ly/0OqhD> [in Ukrainian].
2. Mazina, N.E. (2016). Sotsialno-ekonomichna adaptatsiia vnutrishno peremeshchenykh osib: pidkhody do vymyru [Socio-economic adaptation of internally displaced persons: approaches to extinction]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of the Mariupol State University*, 12, 131-138 [in Ukrainian].
3. Hudvin-Hill, H.S. (1997). *Status bizhentsia v mizhnarodnomu pravi [Refugee status in international law]*. Mykolaiv [in Ukrainian].
4. Nadzhafhuliiev Rafih Islam ohly (2013). *Administratyvno-pravovyi status bizhentsiv i vymushenykh pereselentsiv v Azerbaidzhanskii Respublitsi [The administrative and legal status of refugees and internally displaced people in the Republic of Azerbaijan]*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Sirant, M.M. (2015). Bizhentsi ta vnutrishno peremishcheni osoby: spivvidnoshennia poniat [Refugees and Internally Displaced Persons: nthe ratio of concepts]. *Mytna справа – Customs business*, 2, 154-159 [in Ukrainian].

6. Malykha, M.I. (2015). Do problemy sutnosti poniattia “vnutrishno peremishcheni osoby”: derzhavna polityka ta rehionalna praktyka [To the problem of the essence of the concept “internally displaced persons”: state policy and regional practice.]. *Hrani – The edges*, 8, 6-11 [in Ukrainian].
7. Makarova, O.V. (2015). *Sotsialna polityka v Ukraini [Social policy in Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].*
8. Cheong, P.H. (2007). Immigration, social cohesion and social capital: A critical review. *Critical Social Policy* 1.
9. Ryan, D. (2008). [Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model]. *Refugee Studies*, 1, 1-18.
10. Harrell-Bond B. (1986). [Imposing Aid: Emergency Assistance to Refugees. New York].
11. Nikolajchuk M. (2005). [The constituent elements of the mechanism of regulation of migration processes of the rural population] *Rehional'na ekonomika*. 3, 37.
12. Colson, E. (2012). [Imposing Aid: The Ethnography of Displacement and its Aftermath]. *Kroeber Anthropological Society*, 100(1). Retrieved from http://kas.berkeley.edu/documents/Issue_99-100/11-ImposingAid.pdf.
13. Kahneman, D., & Tversky, A. (2000). [Choices, values and frames. – New York: Russell sage Foundation].
14. Gullahorn, J. (1963). [An Extension of the U-Curve Hypothesis]. *Social Issues*, 19 (3).

ANNOTATION

ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS OF UKRAINE: ESSENCE, CONCEPT, APPROACHES

*PUTINTSEV Anatoliy,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Finance
and Credit of the Taurida National University
named after V.I. Vernadskij,*

*PASHCHENKO Yuriy,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Economics,
National Aviation University
(Kyiv)*

The author substantiates the relevance of the study of the concept of «internally displaced person» in conditions of modern realities of Ukrainian society. The article clarifies the need to define the status of the so-called forced migrants – a category of people new to the history of independent Ukraine. Two theoretical and methodological approaches that go beyond the boundaries of a particular science and represent quite different angles of view on what the adaptation and integration of the HSP is: socio-cultural and resource.

The theory proposed by J. Gullahorn was used to assess the adaptation strategies of forced migrants. The basis of this is the hypothesis that the adaptation course corresponds to some U-shaped curve, the individual parts of which reproduce the stages of this process. The authors are of the opinion that the adaptation of the HBO is an integrated process. It combines several areas that can be studied by different sciences-medicine, psychology, sociology, anthropology, economics, etc.

Key words: settlers, internally displaced persons, adaptation of internally displaced persons, adaptation strategy, socio-cultural approach, resource approach.

Lit.: 14.

**АННОТАЦИЯ
АДАПТАЦИЯ ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЁННЫХ ЛИЦ УКРАИНЫ:
СУЩНОСТЬ, ПОНЯТИЕ, ПОДХОДЫ**

**ПУТИНЦЕВ Анатолий Васильевич,
кандидат экономических наук, доцент,
и.о. заведующего кафедры финансов
и кредита Таврического национального университета
имени В.И. Вернадского,**

**ПАЩЕНКО Юрий Евгеньевич,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры экономики,
Национальный авиационный университет
(Киев)**

Автором обоснована актуальность исследования понятия «внутренне перемещенное лицо» в условиях современных реалий украинского общества. В статье обозначена необходимость определения статуса так называемых вынужденных мигрантов – категории населения, новой для истории независимой Украины. Проанализировано два теоретико-методологических подхода: социокультурный и ресурсный. Для оценки адаптационных стратегий вынужденных переселенцев применена теория, в основу которой положена гипотеза относительно соответствия протекания адаптации некоторой U-подобной кривой, отдельные части которой воссоздают этапы этого процесса. Авторы придерживаются точки зрения, что адаптация ВПО является комплексным процессом. Он объединяет несколько сфер, которые могут исследоваться разными науками – медициной, психологией, социологией, антропологией, экономикой.

Ключевые слова: переселенцы, внутренне переселенные лица, адаптация внутренне переселенных лиц, адаптационная стратегия, социокультурный подход, ресурсный подход.

Лит.: 14.

Відомості про авторів

ПУТИНЦЕВ Анатолій Васильович – кандидат економічних наук, доцент, в.о завідувача кафедри фінансів та кредиту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (e-mail: putintsev1960@gmail.com).

ПАЩЕНКО Юрій Євгенійович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Національний авіаційний університет (e-mail: ca1077bc@gmail.com).

PUTINTSEV Anatoliy – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Department of Finance and Credit of the Taurida National University named after V.I. Vernadskij (e-mail: putintsev1960@gmail.com).

PASHCHENKO Yuriy – Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics, National Aviation University (e-mail: ca1077bc@gmail.com).

ПУТИНЦЕВ Анатолий Васильевич – кандидат экономических наук, доцент, и.о. заведующего кафедры финансов и кредита Таврического национального университета имени В. И. Вернадского (e-mail: putintsev1960@gmail.com).

ПАЩЕНКО Юрий Евгеньевич – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономики, Национальный авиационный университет (e-mail: ca1077bc@gmail.com).

